

Kanunlar da ruh, akıl gibi latifeler de emr-i itibari, ama bunlara kudret taalluk etmiş ki vücutları var. Yer çekimi de suyun kaldırma kuvveti de ruhumuz da var, diğer alt üst gibi kavramlarla aralarındaki fark ne?

Usta binayı yaparken binanın arkasını önünü, sağını solunu, altını veya üstünü çekiç ve keseri ile yapmaz. Bina yapıldıkça bu nispi emirler kendiliğinden terettüp eder. Tabi bu nispi emirlerin kendiliğinden terettüp etmesi, binayı yapan ustanın bilgi ve tasarımından bütünü ile bağımsız ve başka olduğu anlamı da taşımaz. Ama usta bunları maddi çekiç ve keseri ile de yapmış diyemeyiz.

Bu temsildeki gibi, kainatta var olan nispi emirler, mahiyet itibarı ile İlahi kudret ile yaratılmamışlardır. Ama İlahi iradenin birer tasarımı birer tercihidirler, demek gerekiyor. Çünkü hiçbir şey kendiliğinden tesadüfen var olamaz. İnsan iradesinin özünü teşkil eden meyelan veya meyalandaki tasarruf da aynı bu nispi emirler sınıfındandır. Şayet İlahi kudret bu iradeye temas edip taalluk ederse, o zaman cebir lazım gelir. Bu yüzden kelim alimleri, "*Nispi ve itibari emirler İlahi kudretin taallukunda değildir.*" demişler.

Yer çekimi kanununun iki yüzü var; birisi maddi ve İlahi kudrete taalluku bulunan yüzü, **diğeri ise** o kanuna isim ve unvan cihetidir. Yer çekimi kanununun unvan ciheti itibari iken çekim kuvveti sabit bir emirdir. Çekim kuvveti kudret ile olur, unvan ciheti ise ona terettüp eder, yukardaki bina örneğinde olduğu gibi.

Ruh, akıl ve latifeler itibari değil hakiki ve sabit emirler sınıfındandır. Bunların mizaç olarak latif ve şeffaf olmaları bizi aldatmasın, her latif şeye itibari denmez yani.